

|              |                                        |
|--------------|----------------------------------------|
| Any acadèmic | 2015-16                                |
| Assignatura  | 22201 - Psicologia del Desenvolupament |
| Grup         | Grup 40, 2S, GPED                      |
| Guia docent  | E                                      |
| Idioma       | Català                                 |

## Identificació de l'assignatura

|                             |                                                                                            |
|-----------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Assignatura</b>          | 22201 - Psicologia del Desenvolupament                                                     |
| <b>Crèdits</b>              | 1,68 de presencials (42 hores) 4,32 de no presencials (108 hores) 6 de totals (150 hores). |
| <b>Grup</b>                 | Grup 40, 2S, GPED (Campus Extens)                                                          |
| <b>Període d'impartició</b> | Segon semestre                                                                             |
| <b>Idioma d'impartició</b>  | Català                                                                                     |

## Professors

| Professor/a                                                                     | Horari d'atenció als alumnes |            |         |              |            |                                               |
|---------------------------------------------------------------------------------|------------------------------|------------|---------|--------------|------------|-----------------------------------------------|
|                                                                                 | Hora d'inici                 | Hora de fi | Dia     | Data d'inici | Data de fi | Despatx                                       |
|                                                                                 | 13:00                        | 14:00      | Dimarts | 01/09/2015   | 26/07/2016 | B-101                                         |
| Juana Colom Bauzá<br><a href="mailto:joana.colom@uib.es">joana.colom@uib.es</a> | 13:00                        | 14:00      | Dimarts | 13/10/2015   | 26/01/2016 | Despatx B-101,<br>Guillem Cifre<br>de Colonya |

## Contextualització

L'assignatura 'Psicologia del Desenvolupament' s'imparteix durant el segon semestre del primer curs del Grau de Pedagogia i comprèn un ensenyament bàsic i fonamental per a la formació dels futurs professionals. Es tracta d'una assignatura de formació bàsica i forma part del mòdul 'Fonaments teòrics' i de la matèria 'Bases Psicològiques' formada per dues assignatures més: Processos Psicològics Bàsics (bàsica pròpia de titulació) i Psicologia Social dels Grups i de les Organitzacions (bàsica de branca). Amb aquesta assignatura es pretén que l'alumnat aprengui els principals conceptes i teories explicatives del desenvolupament de tot el cicle vital. Així mateix es tracta de que s'obtinguin uns coneixements generals de les diferents dimensions evolutives -cognitiva, emocional, social i de la personalitat-, respecta a la infància. Igualment s'analitzaran els canvis psicofisiològics, cognitius, emocionals i psicosocials en l'adolescència, en l'edat adulta i la vellesa, per tal de disposar de elements teòrics sobre el procés de maduració psicològica que s'experimenta al llarg de la vida i del procés d'envelliment i adaptació, amb la finalitat de saber preparar i definir les condicions per a la realització de programacions en l'àmbit de la intervenció pedagògica. Igualment es vol proporcionar l'aprenentatge del reconeixement de les variables individuals i contextos que influeixen en el desenvolupament i reflexionar sobre l'optimització del desenvolupament. Per altra part, cal dir que comprendre els conceptes bàsics, les teories explicatives del desenvolupament i les diferents dimensions evolutives al llarg del cicle vital es fonamental pels estudiants tant per els cursos posteriors de la titulació, ja que aquesta assignatura serveix de fonament per a l'assignatura de segon curs: 'Planificació de la Intervenció Educativa', com per el seu desenvolupament personal, social i professional.

## Requisits

No hi ha requisits

## Competències

Es preveu que amb l'assignatura "Psicologia del Desenvolupament" l'alumnat assoleixi una sèrie de competències genèriques i específiques que li permetin un desenvolupament integral com a futur professional.

### Específiques

- \* Diagnosticar les necessitats i possibilitats de desenvolupament de les persones per a fonementar les accions educatives (CE-B2)..

### Genèriques

- \* Capacitat per comprendre la complexitat dels processos educatius en general i dels processos formatius en particular (finalitat i funcions de l'educació i del sistema educatiu, teories del desenvolupament i de l'aprenentatge, l'entorn cultural i social i l'àmbit institucional i organitzatiu dels centres, el disseny i desenvolupament de programes, el rol del educadors') (CB-A1)..
- \* Capacitat per treballar en equip amb els companys/es, com a condició necessària per a la millora de la seva activitat professional, compartint sabers i experiències (Cb-A12)..
- \* Capacitat per expressar-se i comprendre idees, conceptes i sentiments oralment i per escrit amb un nivell d'ús adequat als destinataris (CB-A18)..

### Bàsiques

- \* Podeu consultar les competències bàsiques que l'estudiant ha d'haver assolit en acabar el grau a l'adreça següent: [http://estudis.uib.cat/ca/grau/comp\\_basiques/](http://estudis.uib.cat/ca/grau/comp_basiques/)

## Continguts

### Continguts temàtics

Bloc 1. Conceptes i principals orientacions teòriques i metodològiques de la Psicologia del Desenvolupament.

Tema 1. L'objecte d'estudi de la psicologia del desenvolupament.

- 1.1. Concepte de desenvolupament i factors explicatius i metodològics del canvi psicològic.
- 1.2. Desenvolupament, cultura i educació. Els contextos del desenvolupament.

Tema 2. Les grans perspectives teòriques de la psicologia del desenvolupament.

- 2.1. Controvèrsies en l'estudi del desenvolupament.
- 2.2. Aproximació a les principals teories.
  - 2.2.1. Perspectives psicoanalítiques (Freud, Erikson)
  - 2.2.2. Teories de l'aprenentatge
  - 2.2.3. La teoria de Piaget.
  - 2.2.4. La teoria de Vigotsky.
  - 2.2.5. La perspectiva ecològica de Bronfenbrenner.

Bloc 2.. Processos de desenvolupament de la infància a l'adolescència.

Tema 3. Desenvolupament físic i psicomotor.

|              |                                        |
|--------------|----------------------------------------|
| Any acadèmic | 2015-16                                |
| Assignatura  | 22201 - Psicologia del Desenvolupament |
| Grup         | Grup 40, 2S, GPED                      |
| Guia docent  | E                                      |
| Idioma       | Català                                 |

- 3.1. Desenvolupament prenatal, procés de naixement i característiques del nou-nat.
- 3.2. Desenvolupament físic i psicomotor.

**Tema 4. Desenvolupament cognitiu.**

- 4.1. El desenvolupament cognitiu segons Piaget: de l'estadi sensoriomotor a l'estadi d'operacions concretes.
- 4.2. La teoria de la ment.

**Tema 5. Desenvolupament afectiu, social i de la personalitat.**

- 5.1. Teories del desenvolupament social i afectiu.
- 5.2. Desenvolupament emocional i de la personalitat.
- 5.3. La influència de la família, dels iguals i de l'escola.
- 5.4. Diferències sexuals i desenvolupament de la identitat de gènere.

**Bloc 3. Processos de desenvolupament a l'adolescència.**

**Tema 6. Conceptualització de l'adolescència.**

- 6.1. Aspectos teòrics i conceptuals.
- 6.2. Canvis físics.
- 6.3. Canvis cognitius i morals.
- 6.4. Relacions socials: família, amistats i relacions de parella.
- 6.5. Desenvolupament de la personalitat i la identitat.

**Bloc 4. Desenvolupament adult i envelliment.**

**Tema 7. De l'adolescència a la vida adulta.**

- 7.1. El concepte de maduresa.
- 7.2. Canvis físics i fisiològics.
- 7.3. La intel·ligència a l'edat adulta.
- 7.4. El procés evolutiu personal, afectiu i social.

**Tema 8. El procés d'envelliment.**

- 8.1. L'envelliment com un procés diferencial. Conceptualitzacions.
- 8.2. Memòria i envelliment.
- 8.3. Personalitat i envelliment.
- 8.4. Envelliment i canvis psicosocials
  - 8.4.1. Jubilació.
  - 8.4.2. Relacions familiars i socials.

## **Metodologia docent**

En aquest apartat es presenten les activitats de treball presencial i no presencial (o autònom) previstes a l'assignatura. Per una part, s'exposarà el contingut teòric de temes a través de classes teòriques (grup gran), seguint diversos textos i lectures de referència que serviran per a fixar el coneixement lligat a les competències previstes. D'altra part, a les classes pràctiques (grup mitjà) es desenvoluparan dinàmiques de treball d'aplicació dels coneixements teòrics a través de l'anàlisi de lectures i l'elaboració de treballs pràctics. Així mateix, la professora proposarà la realització d'activitats de treball en grup i individual i podrà presentar sessions de vídeo o bé de pel·lícules o documentals per tal d'obtenir una major informació sobre els continguts teòrics. Per la seva banda, l'alumnat haurà de realitzar un treball personal d'estudi i assimilació dels continguts i realització de les activitats pràctiques. Amb el propòsit d'afavorir l'autonomia i aquest treball personal, l'assignatura forma part del projecte Campus Extens, dedicat a l'ensenyament flexible i a distància. Així, mitjançant la plataforma de teleducació Moodle l'alumnat tindrà a la seva disposició una comunicació en línia

i a distància amb la professora, un calendari amb notícies d'interès, documents de lectura obligatòria o bé en caràcter d'ampliació per a l'aprofundiment de l'assignatura.

### Activitats de treball presencial

| Modalitat          | Nom                     | Tip. agr.      | Descripció                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Hores |
|--------------------|-------------------------|----------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| Classes teòriques  | Exposició de continguts | Grup gran (G)  | Mitjançant el mètode expositiu es pretén transmetre els continguts teòrics principalment a través de l'exposició oral. Aquesta metodologia permet donar una visió general d'un tema concret, possibilitar l'oportunitat d'explicar continguts recents i complexos i facilitar la realització d'altres lectures i de les pràctiques. S'empraran altres estratègies didàctiques com el comentari de documents. Es donarà informació sobre la bibliografia bàsica i altres documents complementaris que haurà d'utilitzar l'alumnat per preparar de forma autònoma els continguts. | 26    |
| Classes pràctiques | Pràctiques presencials  | Grup mitjà (M) | Desenvolupar sessions pràctiques que permetin assolir el coneixements teòrics del desenvolupament humà, així com els processos de canvi evolutiu del cicle vital. S'empraran mètodes didàctics que fomentin el treball en petits grups, promovent l'anàlisi crítica, la recerca i l'elaboració de treballs.                                                                                                                                                                                                                                                                     | 16    |

A començament del semestre hi haurà a disposició dels estudiants el cronograma de l'assignatura a través de la plataforma UIBdigital. Aquest cronograma inclourà almenys les dates en què es faran les proves d'avaluació contínua i les dates de lliurament dels treballs. A més, el professor o la professora informará els estudiants si el pla de treball de l'assignatura es durà a terme a través del cronograma o per una altra via, inclosa la plataforma Campus Extens.

### Activitats de treball no presencial

| Modalitat                           | Nom                                     | Descripció                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | Hores |
|-------------------------------------|-----------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| Estudi i treball autònom individual | Estudi de l'assignatura                 | En funció de l'explicació teòrica dels diferents temes a les classes magistrals, de les sessions pràctiques, de les lectures dels llibres i d'altres documents i el treballs pràctics realitzats, l'alumnat aprofundirà en l'assignatura a nivell individual a través de l'estudi dels continguts i la reflexió sobre aquests. | 45    |
| Estudi i treball autònom individual | Lectura del llibre sobre l'adolescència | Lectura individual obligatòria del llibre d'en Castillo (veure la bibliografia), per tal d'obtenir uns coneixements en profunditat de l'etapa de l'adolescència.                                                                                                                                                               | 23    |
| Estudi i treball autònom individual | Lectures sobre la vellesa               | Lectures individuals d'articles sobre la vellesa per tal d'aconseguir un major coneixement sobre aquesta etapa evolutiva.                                                                                                                                                                                                      | 10    |
| Estudi i treball autònom en grup    | Treballs pràctics                       | La professora plantejarà unes activitats pràctiques que s'hauran de realitzar en grups de tres persones. Això suposarà una feina autònoma no presencial per part de l'alumnat, que s'entregarà a la docent, per a la seva avaluació.                                                                                           | 30    |

|              |                                        |
|--------------|----------------------------------------|
| Any acadèmic | 2015-16                                |
| Assignatura  | 22201 - Psicologia del Desenvolupament |
| Grup         | Grup 40, 2S, GPED                      |
| Guia docent  | E                                      |
| Idioma       | Català                                 |

## Riscs específics i mesures de protecció

Les activitats d'aprenentatge d'aquesta assignatura no comporten riscos específics per a la seguretat i salut dels alumnes i, per tant, no cal adoptar mesures de protecció especials.

## Avaluació de l'aprenentatge dels estudiants

Les competències establertes a l'assignatura Psicologia del Desenvolupament, seran valorades mitjançant l'aplicació d'una sèrie de procediments d'avaluació. A continuació s'indiquen quins seran els aspectes que es tindran en compte, les tècniques o instruments que s'empraran, els criteris que s'establiran per a valorar cadascun dels aspectes (amb indicació de la ponderació en la qualificació final que obtengui l'alumnat), i la tipologia avaluativa (recuperable o no recuperable). En totes aquelles proves que s'ha establert una avaluació, s'obtindrà una nota que va de 0 a 10, a partir de 5 la nota serà ponderada segons el seu pes, a fi d'obtenir la qualificació global de l'assignatura. Es a dir, cada activitat que s'avaluara ha de ser aprovada. La nota final per obtenir els crèdits de l'assignatura ha de partir de 5 punts. D'altre part, és important presentar totes les feines (pràctiques, activitats, etc.) dins el termini de plaç demanat per la professora. Si no és presenten dins el termini estipulat no es tindrà l'opció de poder repetir l'activitat en el cas de que no arribas a obtenir un 5, el que suposaria que no es podria obtenir la nota global de l'assignatura en juny, sino que passaria a la convocatòria de setembre.

Pel que fa a l'examen i valoració del llibre s'han de realitzar en la data establerta, exceptuant la justificació per causes majors (malaltia, accidents, etc.).

Pel que fa a les classes pràctiques, s'haurà de tenir un 80% d'assistència per poder obtenir la màxima puntuació en aquest apartat (10%).

També exposar que qualsevol actitud que obstaculizi les dinàmiques d'aula podrà tenir repercussió sobre la nota final de l'assignatura, podent arribar a ser motiu de desqualificació.

L'alumnat ha de ser conscient que, segons s'exposa al Reglament Acadèmic de la Universitat (Article 34), es penalitzaran les activitats fraudulentament durant el procés d'avaluació de l'assignatura, en particular la inclusió en un treball de fragments d'obres alienes presentats de tal manera que es facin passar com a propis de l'alumnat. Concórrer en un frau d'aquest tipus suposarà l'automàtica qualificació de "suspens" (0,0) a la convocatòria anual.

## Exposició de continguts

|            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Modalitat  | Classes teòriques                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| Tècnica    | Proves objectives ( <b>recuperable</b> )                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Descripció | Mitjançant el mètode expositiu es pretén transmetre els continguts teòrics principalment a través de l'exposició oral. Aquesta metodologia permet donar una visió general d'un tema concret, possibilitar l'oportunitat d'explicar continguts recents i complexos i facilitar la realització d'altres lectures i de les pràctiques. S'empraran altres estratègies didàctiques com el comentari de documents. Es donarà informació |

|              |                                        |
|--------------|----------------------------------------|
| Any acadèmic | 2015-16                                |
| Assignatura  | 22201 - Psicologia del Desenvolupament |
| Grup         | Grup 40, 2S, GPED                      |
| Guia docent  | E                                      |
| Idioma       | Català                                 |

|                                       |                                                                                                                                                                                                                          |
|---------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                       | sobre la bibliografia bàsica i altres documents complementaris que haurà d'utilitzar l'alumnat per preparar de forma autònoma els continguts.                                                                            |
| Criteris d'avaluació                  | L'estudiant haurà de demostrar que ha aconseguit els resultats de l'aprenentatge exigits mitjançant el domini dels continguts teòrics de la matèria, així com l'ordre i claredat de les idees i la capacitat de relació. |
| Percentatge de la qualificació final: | 40%                                                                                                                                                                                                                      |

### Pràctiques presencials

|                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|---------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Modalitat                             | Classes pràctiques                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Tècnica                               | Altres procediments ( <b>no recuperable</b> )                                                                                                                                                                                                                                                               |
| Descripció                            | Desenvolupar sessions pràctiques que permetin assolir el coneixements teòrics del desenvolupament humà, així com els processos de canvi evolutiu del cicle vital. S'empraran mètodes didàctics que fomentin el treball en petits grups, promovent l'anàlisi crítica, la recerca i l'elaboració de treballs. |
| Criteris d'avaluació                  | Es valorarà la participació, compromís i responsabilitat, tan en les tasques individuals com en les del grup, així com la capacitat de descripció i comprensió de conceptes i idees, adequació dels procediments i capacitat d'anàlisi.                                                                     |
| Percentatge de la qualificació final: | 10%                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |

### Lectura del llibre sobre l'adolescència

|                                       |                                                                                                                                                                  |
|---------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Modalitat                             | Estudi i treball autònom individual                                                                                                                              |
| Tècnica                               | Proves objectives ( <b>recuperable</b> )                                                                                                                         |
| Descripció                            | Lectura individual obligatòria del llibre d'en Castillo (veure la bibliografia), per tal d'obtenir uns coneixements en profunditat de l'etapa de l'adolescència. |
| Criteris d'avaluació                  | En la valoració d'aquest llibre es tindrà en compte la capacitat de comprensió del contingut i idees.                                                            |
| Percentatge de la qualificació final: | 20%                                                                                                                                                              |

### Lectures sobre la vellesa

|                                       |                                                                                                                           |
|---------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Modalitat                             | Estudi i treball autònom individual                                                                                       |
| Tècnica                               | Altres procediments ( <b>recuperable</b> )                                                                                |
| Descripció                            | Lectures individuals d'articles sobre la vellesa per tal d'aconseguir un major coneixement sobre aquesta etapa evolutiva. |
| Criteris d'avaluació                  | En la valoració d'aquestes lectures es tindrà en compte la comprensió del contingut i idees.                              |
| Percentatge de la qualificació final: | 10%                                                                                                                       |

|              |                                        |
|--------------|----------------------------------------|
| Any acadèmic | 2015-16                                |
| Assignatura  | 22201 - Psicologia del Desenvolupament |
| Grup         | Grup 40, 2S, GPED                      |
| Guia docent  | E                                      |
| Idioma       | Català                                 |

### Treballs pràctics

|                      |                                                                                                                                                                                                                                      |
|----------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Modalitat            | Estudi i treball autònom en grup                                                                                                                                                                                                     |
| Tècnica              | Informes o memòries de pràctiques ( <b>recuperable</b> )                                                                                                                                                                             |
| Descripció           | La professora plantejarà unes activitats pràctiques que s'hauran de realitzar en grups de tres persones. Això suposarà una feina autònoma no presencial per part de l'alumnat, que s'entregarà a la docent, per a la seva avaluació. |
| Criteris d'avaluació | Capacitat de descripció, comprensió de concepte i idees, així com l'expressió escrita. Així mateix es valorarà la participació, compromís i responsabilitat de cada membre del grup.                                                 |

Percentatge de la qualificació final: 20%

### Recursos, bibliografia i documentació complementària

En aquest apartat es relaciona la bibliografia adient per poder desenvolupar l'estudi i el treball dels estudiants en aquesta assignatura. Es presenta una bibliografia bàsica i una complementària, així com una relació de recursos didàctics i metodològics a la xarxa Internet. A més, mitjançant l'eina informàtica de la Intranet de Campus Extens, Moodle (teleducació), l'alumnat tindrà a la seva disposició tota una sèrie de recursos d'interès per a la seva formació.

#### Bibliografia bàsica

- BERGER, K.S. i THOMPSON, R.A. (2001). *Psicología del desarrollo: adultez y vejez*. Madrid: Médica Panamericana.
- CASTILLO, G. (1999). *El adolescente y sus retos*. Madrid: Pirámide.
- (Lectura obligatòria).
- COLOM, J. (2000). *La adultez: cambios y contextos de desarrollo*. Palma: Universitat Illes Balears.
- GUTIÉRREZ, F. (2004). *Teorías del desarrollo cognitivo*. Madrid: McGraw-Hill.
- MARTI SALA, E. (1991). *Psicología evolutiva. Teorías y ámbitos de investigación*. Barcelona: Anthropos.
- TRIADÓ, C. Y VILLAR, F. (Coords.)(2006). *Psicología de la Vejez*. Madrid: Alianza.

#### Bibliografia complementària

- ALBA, V. (1992). *Historia social de la vejez*. Barcelona: Laertes.
- ARBER, S y GINN, J. (1996). *Relación entre género y envejecimiento*. Madrid: Narcea.
- BELSKY, J.K. (1996) *Psicología del envejecimiento*. Barcelona: Masson.
- BERGER, K. S. y THOMPSON, R.A. (1997). *Psicología del desarrollo: infancia y adolescencia*. Madrid: Médica Panamericana.
- CASAS, F. (1998). *Infancia: perspectivas psicosociales*. Barcelona: Paidós.
- DELVAL, J. (1994). *El desarrollo humano*. Madrid: Siglo XXI.
- FERNÁNDEZ-BALLESTEROS, R. y otros (1999) *Qué es la psicología de la vejez*. Madrid: Biblioteca Nueva.
- FERNÁNDEZ-BALLESTEROS, R. (Directora)(2000). *Gerontología Social*. Madrid: Pirámide.
- GRANÉ, J.; FORÉS, A. (2007). *La resiliència*. Barcelona: UOC.
- HARRIS, P.L. (1992). *Los niños y las emociones*. Madrid: Alianza.



|              |                                        |
|--------------|----------------------------------------|
| Any acadèmic | 2015-16                                |
| Assignatura  | 22201 - Psicologia del Desenvolupament |
| Grup         | Grup 40, 2S, GPED                      |
| Guia docent  | E                                      |
| Idioma       | Català                                 |

- KIMMEL, D.C. y WEINER, I.B. (1998). La adolescencia: una transición del desarrollo. Barcelona: Ariel.
- LÓPEZ, F.; ETXEBARRIA, I.; FUENTES, M.J. y ORTIZ, M.J. (1999). Desarrollo afectivo y social. Madrid: Pirámide.
- MARTI, E y ONRUBIA, J. (1997). Psicología del desarrollo: el mundo del adolescente. Barcelona: ICE/HORSORI.
- PALACIOS, J.; MARCHESI, A. y COLL, C. (1992). Desarrollo psicológico y educación. Tomo I. Psicología Evolutiva. Madrid: Alianza.
- PAPALIA, D. y WENDKOS, S. (1985). Desarrollo humano. México: Mcgrau-Hill.
- PIAGET, J. (1969). El nacimiento de la inteligencia en el niño. Madrid: Aguilar.
- RIGO, E. (2007). Wallon. Sevilla: Eduforma.
- RODRIGO, M.J. y PALACIOS, J. (1998). Familia y desarrollo humano. Madrid: Alianza.
- VIGOTSKI, L.S. (1988). Pensament i llenguatge. Vic: Eumo.
- VV.AA (2004). Infancia y familias: realidades y tendencias. Barcelona: Ariel.

#### **Altres recursos**

- Asociación Americana de Personas Jubiladas (<http://www.aarp.org>)
- Confederación Española de Organizaciones de Mayores (<http://www.ceoma.org>)
- Instituto de Infancia y Mundo Urbano de Barcelona (CIIMU) ([www.ciimu.org](http://www.ciimu.org))
- UNESCO ([www.unesco.org/es](http://www.unesco.org/es))

